

CONSIDERAȚII ASUPRA NOȚIUNII DE *FRANCOFONIE* DIN PERSPECTIVĂ DIACRONICĂ

COSMINA SIMONA LUNGOCI

Cuvinte-cheie: *francofonie, francofon, semnificație.*

Limba, cultura și civilizația prin calitățile și prestigiul lor, au depășit granițele Franței și chiar ale Europei, generând un fenomen de amploare internațională, *francofonia*, fenomen dublat de *francofilie*.

Termenul *francofonie* evocă astăzi realități foarte diverse și, adesea, eterogene. Ne propunem în cele ce urmează să conturăm unele dimensiuni ale acestui fenomen complex, ale cărui origini trebuie căutate în primul rând în aspectele de ordin lingvistic, și să ilustrăm semnificațiile pe care acest termen le-a dezvoltat în diacronie. În prezentarea accepțiunilor noțiunii de *francofonie*, depășind limitele definițiilor oferite de lucrările lexicografice, am făcut apel la cele mai reprezentative demersuri definiționale întreprinse de fondatorii fenomenului francofon, de scriitorii și cercetătorii preocupați de studiul fenomenului în discuție.

În încercarea de a ilustra complexitatea semnificațiilor cuvântului *francofonie*, Xavier Deniau¹ atribuia acestui cuvânt două calificative: cuvânt magic și obscur - „un mot magique, comme

¹ Xavier Deniau este un binecunoscut militant francez pentru cauza limbii franceze și a francofoniei (ca președinte al Comitetului Francofoniei și al organizațiilor neguvernamentale AFAL și ADIFLOR), dar și un vechi și prestigios parlamentar (deputat de LOIRET), un fidel prieten al României, de care este atașat familial și sentimental.

l'écrivait un journaliste du «Monde diplomatique»; mot obscur comme tous les mots à la mode, qui marquent une époque et traduisent une des préoccupations qui définissent précisément pour l'historien un grand mouvement de pensée et de curiosité². Considerăm că aceste două calificative fac trimitere tocmai la realitățile multiple, nebănuite, uneori chiar eterogene, care se ascund în spatele acestui fenomen - „mot magique”; *francofonie* este, de asemenea, „un mot obscur”, precum toate cuvintele la modă, care nu dezvăluie totul de la prima abordare, ci care necesită o analiză mai subtilă pentru a fi scoase la lumină toate semnificațiile la care trimit.

Vom prezenta, aşadar, în cele ce urmează, traseul noțiunii de *francofonie*, din momentul apariției sale până în zilele noastre.

Prima definiție a conceptului de *francofonie* îi aparține geografului Onésime Reclus³, care, în anul 1880, grupa sub acest termen ansamblul țărilor și populațiilor care utilizează limba franceză. „Il a eu le premier l'idée d'additionner [...] des hommes venus de tous les pays du monde parce qu'ils avaient un point commun: la pratique de la langue française. [...] Ce n'était pas là, en effet, additionner des étrangers, mais bien des hommes de même civilisation⁴. Importanța lui Onésime Reclus nu se limitează la aceste considerente de ordin lingvistic și geografic, prin crezul său politic el acordând și o altă dimensiune conceptului de *francofonie*. Animat de puternice sentimente republicane, el vedea în Republica Franceză simbolul idealurilor sale de libertate. Aceste elemente au dus la conturarea unei viziuni a francofoniei înțelese ca „simbol și chintesență” ale solidarității umane, dar și ca un imens spațiu de cultură și de schimburi.⁵

² Xavier Deniau, *Florilège de la langue française et de la francophonie*, Paris, Richelieu-Senghor, 1988, p. 29.

³ Onésime Reclus - (1837-1916) geograf francez născut la Orthez, inventator al francofoniei ca noțiune și reprezentant al francofonului tipic, ca produs al ideologiei celei de-a treia Republici. Formația sa de geograf i-a permis să studieze Franța și Africa de Nord, elaborând atlase și lucrări geografice. A avut ideea de a clasifica locuitorii Terrei în funcție de limba utilizată în cadrul relațiilor lor familiale sau sociale.

⁴ Xavier Deniau, *op. cit.*, p. 30.

⁵ Idem, *Francofonia*, traducere, prefață, note și tehnoedactare conf. dr. ing. Nicolae Drăgulănescu, București, Editura Niculescu, 1996, p. 20.

Așadar, noțiunii de *francofonie*, care îi desemna pe vorbitorii nativi de limbă franceză, Reclus îi extinde semnificația, conturându-se astfel un termen nou, de geolingvistică, termen care, începând cu anul 1887, va face distincția între francofonii pentru care franceza este limbă maternă și cei care sunt „francophones par destination”⁶.

Prin urmare, este important să subliniem că, dacă la început francofonia desemna toți vorbitorii de limbă franceză, indiferent de statutul pe care această limbă îl avea în teritoriile în care ea era utilizată, iată că, la scurt timp după apariția fenomenului în discuție, termenul *francofonie* începe să nu mai fie atât de clar și univoc, ci să opereze distincții între vorbitorii de limbă franceză. Mai mult decât atât, începe să se contureze ideea francofoniei ca spațiu, în centrul căruia se află Republica Franceză, spațiu în care se vehiculează culturi diverse, idei și idealuri comune.

În dicționare, termenii *francofon*, *francofonie* au fost introduși relativ târziu, începând cu anul 1930. De precizat este faptul că doar adjectivul *francofon* a apărut, în mod regulat, în dicționare, noțiunea de *francofonie* nemaifiind folosită timp de aproape trei decenii, până în momentul în care a reapărut în noiembrie 1962, într-un număr special al revistei „Esprit”, intitulat *Limba franceză în lume*⁷. De menționat este că, dintre lucrările franceze⁸ de tip lexicografic, *Quid*, *Petit Larousse*, *Le Robert*, *Dictionnaire de la langue française*. *Lexis* ș.a. fac referiri la cuvintele *francofon* și *francofonie*.

⁶ Stélio Farandjis, *Repères dans l'histoire de la francophonie*, în vol. Dominique Wolton (coord.), *Francophonie et mondialisation*, Paris, CNRS Édition, 2004, p. 50.

⁷ Jacques Barrat, Claudia Moisei, *Géopolitique de la francophonie. Un nouveau souffle?*, Paris, La Documentation Française, 2004, p. 15-16.

⁸ Este important să consemnăm că am făcut referire doar la câteva lucrări franceze de tip lexicografic, întrucât în DEX și într-o serie de dicționare reprezentative ale limbii engleze, italiene, spaniole noțiunea de *francofonie* nu apare, fiind consemnate însă în unele dintre ele, noțiunile *francofon*, *francofil* și *francofilie*. Dicționarele limbii germane, Duden, *Das Große Wörterbuch der deutschen Sprache*, Mannheim, Wien, Zürich, 4. Ausgabe, 2000 și Duden, *Fremdwörterbuch*, (Der Duden in 10 Bänden, Band 5), Mannheim, 3. Ausgabe, 1974 menționează termenul *francofonie* cu următoarele accepțiuni: „calitatea de a fi francofon”, respectiv „calitatea de a vorbi limba franceză”, fără a recunoaște *francofonia* ca fenomen.

Dacă în *Dictionnaire du français contemporain*, ediția din anul 1966, nu apare noțiunea de *francofonie*, aceasta este consemnată însă în *Le Nouveau Petit Larousse* (1972) cu următorul sens: „Collectivité constituée par les peuples parlant le français”⁹, definiție reluată mai târziu în *Dictionnaire de la langue française. Lexis*¹⁰. Explicații mai complexe ale noțiunii de *francofonie* apar în *Le Nouveau Petit Robert* și în *Quid. Le Nouveau Petit Robert*, pe lângă accepțiunea deja consemnată, „Ensemble constitué par les populations francophones”¹¹, recunoaște francofonia ca fenomen, precizându-i și următorul sens: „Mouvement en faveur de la langue française”¹², în timp ce *Quid*¹³ nu se limitează la definirea francofoniei, ci oferă în plus informații legate de fondatorii acesteia, menționând și o serie de organizații francofone preocupate de promovarea și apărarea limbii franceze.

Dacă inițial adjectivul *francofon* desemna persoanele care utilizează limba franceză ca limbă maternă¹⁴, ulterior accepțiunea sa a devenit mai nuanțată și mai complexă: „Qui parle le français”¹⁵; „... quelqu’un dont la langue d’expression est le français”¹⁶. Așadar, în momentul apariției sale, noțiunea de *francofon* făcea referire doar la nativi, la cei pentru care franceza era limbă maternă, ulterior această noțiune desemnându-i pe toți vorbitorii de limbă franceză, indiferent de statutul pe care această limbă îl avea. Dicționarele mai

⁹ *Le Nouveau Petit Larousse*, Paris, Librairie Larousse, 1972, p. 448.

¹⁰ Jean Dubois (coord.), *Dictionnaire de la langue française. Lexis*, Paris, Larousse-Bordas, 1999, p. 789.

¹¹ *Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Texte remanié et amplifié sous la direction de Josette Rey-Debove et Alain Rey, Paris, Dictionnaires Le Robert, 1993, p. 1085.

¹² *Ibidem*.

¹³ Dominique et Michèle Frémy, *Quid*, Editions QUID Robert Laffont, 1982, p. 667-670.

¹⁴ Jacques Barrat, Claudia Moisei, *op. cit.*, p. 15.

¹⁵ *Le Nouveau Petit Larousse*, Paris, Librairie Larousse, 1972, p. 448. Definiția este reluată în Jean Dubois (coord.), *Dictionnaire de la langue française. Lexis*, Paris, Larousse-Bordas, 1999, p. 789.

¹⁶ Jean Dubois, René Lagane, Georges Niobey, Didier Casalis, Jacqueline Casalis, Henri Meschonnic, *Dictionnaire du français contemporain*, Jean Paris, Librairie Larousse, 1966, p. 537.

recente nuanțează noțiunea, prin distingerea statutelor pe care franceza le are în ansamblul spațiului francofon. Așadar, potrivit *Le Nouveau Petit Robert*¹⁷, noțiunea de *francofon* desemnează persoanele care folosesc, în mod obișnuit, limba franceză, cel puțin în anumite situații de comunicare, ca prima sau a doua limbă. Același dicționar menționează și faptul că termenul se folosește și cu referire la un grup sau o regiune în care franceza este utilizată în calitate de limbă maternă, oficială sau vehiculară. Se cuvine să subliniem în acest context că, dacă noțiunea de *francofonie* nu este menționată în dicționarele reprezentative ale limbii engleze, italiene, spaniole sau românești, termenul *francofon* este precizat, atât ca substantiv, cât și ca adjectiv, desemnând vorbitorii de limbă franceză în general¹⁸ sau un teritoriu, o populație, o persoană având franceza ca limbă maternă, ca limbă principală¹⁹, ca a doua limbă sau ca *lingua franca*²⁰.

Chiar dacă termenii legați de francofonie au pătruns cu greu și destul de târziu în dicționare, uzul îi consacrase deja de mulți ani. Înainte de a fi apărut în dicționare, termenii *francofon*, *francofonie* fuseseră utilizați și difuzați de oameni politici, intelectuali, ziariști, astfel încât apăruse ideea conform căreia între persoanele care vorbesc aceeași limbă ar trebui să existe relații privilegiate.²¹

Cu timpul, noile concepții privind locul limbii și culturii franceze în lume au determinat apariția unor noțiuni sinonime și înrudite cu noțiunea *francofonie*: *francitude*, *francité*, *francofonism* (cf. fr.

¹⁷ Cf. *Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Texte remanié et amplifié sous la direction de Josette Rey-Debove et Alain Rey, Paris, Dictionnaires Le Robert, 1993, p. 1085.

¹⁸ Cf. *Oxford Dictionary and Thesaurus*, Edited by Maurice Waite, Oxford University Press, 2007, p. 413. Cf. și Duden, *Deutsches Universalwörterbuch*, ed. G. Drosdowski, Mannheim, Wien, Zürich, 5. Ausgabe, 2003; Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, Ediția a III-a, București, Editura Academiei, 1986, p. 470.

¹⁹ Cf. Giacomo Devoto, Gian Carlo Oli, *Il dizionario della lingua italiana*, Firenze, Casa Editrice Felice Le Monnier S. p. A., 1995, p. 805.

²⁰ Cf. *Chambers 21st Century Dictionary*, Editor in Chief Mairi Robinson, Cambridge University Press, 1999, p. 525.

²¹ Cf. Xavier Deniau, *Francofonia*, p. 22.

francophonisme: „intérêts économiques et/ou politiques masqués par l’invocation d’une communauté linguistique”²²) *comunitate francofonă, comunitate de limbă franceză, spațiu francofon* și chiar *commonwealth francofon*²³, *littératures francophones, lettres francophones*²⁴.

Termenul *francité* este definit de *Grand Larousse* drept „ansamblul caracteristicilor proprii civilizației franceze”, fiind utilizat pentru prima oară de către Roland Barthes în volumul de eseuri *Mitologii*²⁵. Actualmente, în Belgia, există o instituție fondată în anii '70, numită „Maison de la Francité”²⁶.

Cu prilejul unui discurs susținut în anul 1966 la Universitatea Laval din Canada, președintele Senghor preciza diferența dintre noțiunile *francofonie* și *francité*: „Francofonia este un mod de gândire și acțiune, un anumit mod de-a pune problemele și de-a căuta soluțiile. Mai mult, ea este o comunitate spirituală: o noosferă în jurul terrei. Pe scurt, **francofonia** înseamnă - dincolo de limba

²² Jean-Marc Moura, *Littératures francophones et théorie postcoloniale*, Paris, Quadrige / PUF, 2007, p. 6.

²³ Xavier Deniau, *Francofonia*, p. 23.

²⁴ Pentru explicații amănunțite ale sintagmelor *littératures francophones, lettres francophones* a se vedea Jean-Marc Moura, *Littératures francophones et théorie postcoloniale*, Paris, Quadrige / PUF, 2007, în care autorul oferă o viziune panoramică asupra literaturilor francofone, analizate din patru perspective complementare: istorie literară, lingvistică, studii culturale și artă poetică. A se vedea, în acest sens, și articolul lui Alain Vuillemin, *Francofonia literară – încercare de definire*, în „Cronica” nr. 8, 2002, p. 23.

²⁵ În volumul *Mitologii*, publicat în anul 1957, Roland Barthes supune analizei o serie de trăsături specifice societății, culturii și civilizației franceze. Autorul introduce termenul *francitate* în contextul unor aforisme pline de umor, care alcătuiesc o serie de eseuri. În aceste eseuri, Barthes vorbește, printre altele, de miturile vinului și al biftecului, în calitate de bunuri proprii culturii și civilizației franceze: „vinul este simțit de națiunea franceză ca un bun ce-i este propriu”, „vinul face parte din rațiunea de Stat”, „știința de a bea este o tehnică națională”, „ca și vinul, biftecul este, în Franța, element de bază, naționalizat [...], este un bun franțuzesc”, asociat de obicei cartofilor prăjiți, „semnul alimentar al «francității»”. Cf. Roland Barthes, *Mitologii*, traducere, prefață și note de Maria Carпов, Iași, Institutul European, 1997, p. 94 - 101.

²⁶ www.maisondelafrancite.be.

franceză - civilizația franceză; mai precis, spiritul acestei civilizații este cultura franceză pe care eu aș numi-o «**francité**»²⁷.

Din câmpul semantic al *francofoniei* face parte și sintagma *spațiu francofon*, uneori sinonimă și complementară cu noțiunea de *francofonie*: francofonia trimite mai întâi la o realitate lingvistică, la adjectivul *francofon*, a cărui accepțiune am explicat-o anterior. Se cuvine să precizăm că ceea ce le reunește pe cele două este referința la ansamblul celor care vorbesc limba franceză, spațiul francofon fiind, dincolo de o realitate exclusiv geografică sau lingvistică, una culturală, care îi reunește pe toți cei care, mai îndepărtați sau mai apropiați unii de alții, dovedesc și exprimă apartenența la limba franceză sau la culturile francofone. Noțiunea de spațiu nu trebuie înțeleasă doar în sensul ei fizic, ci mai ales în sensul de spațiu de comunicare²⁸, spațiu al unui dialog intercultural.

Vorbim, așadar, în cadrul spațiului francofon, de o unitate asigurată, pe de o parte, de existența unei *comunități francofone* care a preferat utilizarea limbii franceze, pe de altă parte, de existența unei *practici de cultură franceză* în țările în care limba franceză nu este limbă maternă.²⁹

Sintagma *francofonie literară*, desemnează o comunitate de scriitori „care sunt percepuți ca «străini», dar care se exprimă în franceză și care împart această limbă cu autorii considerați pe deplin «francezi»”³⁰.

Definițiile noțiunii de *francofonie* insistă pe ideea că țările francofone nu *folosesc*, ci *împărtășesc* limba franceză, acest lucru fiind valabil și în cazul literaturilor francofone.

Revenind la noțiunea de *francofonie*, trebuie precizat faptul că în anii '60 cuvântul *francofonie* a cunoscut o largă răspândire, datorată

²⁷ Xavier Deniau, *Francofonia*, p. 25.

²⁸ Cf. Jean-Claude Guédon, *Les nouveaux contextes d'existence de la langue française*, în vol. Jeanne Ogée, *La place du français sur les autoroutes de l'information, La Roumanie et la francophonie*, Actes de la XVIe Biennale, Bucarest, 1995, Paris, Edition Hachette et Nathan, 1996, p. 46.

²⁹ Cf. Xavier Deniau, *Francofonia*, p. 35.

³⁰ Alain Vuillemin, *Francofonia literară - încercare de definire*, în „Cronica”, nr. 8, 2002, p. 23.

convergenței a trei mari fenomene istorice³¹: progresul mijloacelor de transport și de comunicare, care au facilitat contactele și întâlnirile dintre francofonii răspândiți în regiuni îndepărtate unele de altele; decolonizarea, în urma căreia au apărut numeroase țări africane independente, care au ales franceza ca limbă oficială; afirmarea politică a identităților culturale (cazul locuitorilor din Quebec, ce își revendică suveranitatea în domeniul lingvistic și în educație).

Din momentul revitalizării cuvântului *francofonie* în anii '60, până în zilele noastre, acest termen a acumulat semnificații numeroase, constituite în jurul limbii, culturii și civilizației franceze. Xavier Deniau³² atribuie patru sensuri cuvântului *francofonie*:

- ***un sens lingvistic***: substantiv provenit din adjectivul *francofon*, însemnând „persoană care vorbește limba franceză”; în această accepțiune lingvistică, *francofonie* înseamnă „faptul de a fi francofon” sau „faptul de a vorbi limba franceză”, accentul punându-se pe limba vorbită (sufixul *-fonie*).

- ***un sens geografic***: totalitatea populațiilor a căror limbă - indiferent de statutul ei (maternă, oficială, administrativă etc.) - este franceza.

- ***un sens spiritual și mistic***: sentimentul apartenenței la aceeași comunitate, solidaritatea născută din împărtășirea unor valori comune unor indivizi și comunități francofone variate.

- ***un sens instituțional***: ansamblul organizațiilor publice și private care funcționează în spațiul francofon. De fapt, apartenența lingvistică și geografică la aceeași comunitate determină apariția unui sentiment de participare activă a persoanelor implicate, care se concretizează prin crearea de asociații și organizații publice și private.

Se cuvine să precizăm încă o dată faptul că, dacă la începuturile sale conceptul de francofonie părea clar și univoc, desemnând ansamblul persoanelor care vorbeau limba franceză, actualmente francofonia, ca urmare a unui dinamism semantic propriu tuturor limbilor, a devenit un termen polisemantic, acoperind realități foarte eterogene.

³¹ Stélio Farandjis, *art.cit.*, p.50.

³² Xavier Deniau, *Francofonia*, p. 25-34.

Întâlnim în lucrările referitoare la francofonie două concepte: *francofonie* și *Francofonie*. Primul termen desemnează totalitatea celor care utilizează limba franceză, cel de-al doilea, *Francofonie* cu majusculă, se referă la ansamblul instituțiilor guvernamentale și interguvernamentale care utilizează limba franceză în activitățile pe care le desfășoară, mai cu seamă în cele destinate promovării acestei limbi și propagării culturii francofone în lume³³.

În concluzie, am putea spune că limba franceză, în calitate de limbă maternă, oficială, secundară sau cu statut privilegiat în învățământ constituie liantul unui vast spațiu de dialog, cooperare, cunoaștere, progres, libertate, democrație, solidaritate, schimburi economice și culturale, spațiu numit *francofonie*, instituționalizat în anul 1986, cu prilejul primei Conferințe a șefilor de stat și de guvern ai țărilor având în comun utilizarea limbii franceze. Considerăm important să evidențiem cele două direcții pe care s-a angajat francofonia: cea tradițională, a valorilor intelectuale și morale, și cea actuală, a valorilor economice și sociale, dimensiunea economică fiind un resort puternic și incontestabil al noii viziuni asupra francofoniei. Chiar dacă nu este întotdeauna explicit ilustrată, misiunea economică este cel puțin sugerată în discursurile promotorilor fenomenului francofon. În acest sens, oferim spre ilustrare un fragment din discursul rostit de Xavier Deniau la Adunarea națională din 1967: „La francophonie n'est pas une vaste construction juridique et contraignante. C'est une prise de conscience de cette solidarité naturelle: née d'une rapproche analogue des affaires du monde à l'aide d'un instrument, née d'une expression semblable d'idées. Pour la faire vivre, il faut bâtir artificiellement des structures périssables, mais animer les rencontres, les concentrations et les échanges dans un foisonnement des relations et des services qui est celui de la vie. La langue, la culture et la civilisation française appartiennent à toutes les familles spirituelles et politiques de notre pays et des autres pays qui se réfèrent à notre langue. La langue française est médiatrice et non pas impératrice”³⁴. Așadar, din punct

³³ Jacques Barrat, Claudia Moisei, *op. cit.*, p. 16.

³⁴ Xavier Deniau, *Francofonie*, p. 27.

de vedere instituțional, francofonia s-a constituit cu scopul de a favoriza contactele, întâlnirile, schimburile între cei care împărtășesc limba franceză și care manifestă preocupări lingvistice, culturale, dar și economice. Misiunea economică este prezentă la Xavier Deniau prin ideea sursei noii solidarități – „les affaires du monde” – și a instrumentului vehiculator al acesteia – limba franceză – văzută, în contextul de față, în primul rând ca mijloc de favorizare a întâlnirilor, schimburilor, serviciilor. Așadar, *affaires, échanges, services, rencontres* sunt cuvinte cheie pentru viziunea economică.

Acumulând noi și noi accepțiuni în diacronie, acoperind astăzi vaste domenii ale cunoașterii, limba, cultura, civilizația, economia, politica, sfera noțiunii de *francofonie* se schimbă de la o epocă la alta: „La Francophonie? Nous en avons tant parlé ensemble, nous l'avons tant imaginée, rêvée qu'il me semble presque l'avoir vécue”³⁵.

Bibliografie

- Ardeleanu, Sanda-Maria, *Imaginaire linguistique francophone*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2006.
- Barthes, Roland, *Mitologii*, traducere, prefață și note de Maria Carpov, Iași, Institutul European, 1997.
- Barrat, Jacques, Moisei, Claudia, *Géopolitique de la francophonie. Un nouveau souffle?*, Paris, La Documentation Française, 2004.
- Deniau, Xavier, *Florilège de la langue française et de la francophonie*, Paris, Richelieu-Senghor, 1988.
- Deniau, Xavier, *Frcofonia*, traducere, prefață, note și tehnoredactare conf. dr. ing. Nicolae Drăgulănescu, București, Editura Niculescu, 1996.
- Gallet, Dominique, *Pour une ambition francophone*, Paris, Editions L'Harmattan, 1995.
- Léger, Jean Marc, *La francophonie: grand dessein, grande ambiguïté*, Québec, Editions Hurtubise HMH, 1987.
- Moura, Jean-Marc, *Littératures francophones et théorie postcoloniale*, Paris, Quadrige / PUF, 2007.
- Ogée, Jeanne, *La place du français sur les autoroutes de l'information, La Roumanie et la francophonie*, Actes de la XVIe Biennale, Bucarest, 1995, Paris, Edition Hachette et Nathan, 1996.

³⁵ Bernard Dorin apud Jean-Marc Léger *Littératures francophones et théorie postcoloniale*, Paris, Quadrige / PUF, 2007, p. 11.

Vuillemin, Alain, *Francofonia literară – încercare de definire*, în „Cronica”, nr. 8, 2002.

Wolton, Dominique (coord.), *Francophonie et mondialisation*, Paris, CNRS Édition, 2004.

Dicționare

Chambers 21st Century Dictionary, Editor in Chief Mairi Robinson, Cambridge University Press, 1999.

Dicționarul explicativ al limbii române (DEX), Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

Dictionnaire de la langue française. Lexis, Jean Dubois (coord.), Paris, Larousse-Bordas, 1999.

Dictionnaire du français contemporain, Jean Dubois, René Lagane, Georges Niobey, Didier Casalis, Jacqueline Casalis, Henri Meschonnic, Paris, Librairie Larousse, 1966.

Dominique et Michèle Frémy, *Quid*, Editions QUID Robert Laffont, 1982.

Duden, *Das Große Wörterbuch der deutschen Sprache*, Mannheim, Wien, Zürich, 4. Ausgabe, 2000.

Duden, *Deutsches Universalwörterbuch*, ed. G. Drosdowski, Mannheim, Wien, Zürich, 5. Ausgabe, 2003.

Duden, *Fremdwörterbuch*, (Der Duden in 10 Bänden, Band 5), Mannheim, 3. Ausgabe, 1974.

Il dizionario della lingua italiana, di Giacomo e Gian Carlo Oli, Firenze, Casa Editrice Felice Le Monnier S. p. A., 1995.

Le Nouveau Petit Larousse, Paris, Librairie Larousse, 1972.

Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, Texte remanié et amplifié sous la direction de Josette Rey-Debove et Alain Rey, Paris, Dictionnaires Le Robert, 1993.

Oxford Dictionary and Thesaurus, Edited by Maurice Waite, Oxford University Press, 2007, p. 413.

Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged, Editor in Chief Philip Babcock Gove, Ph. D. and The Merriam – Webster Editorial Staff, Könemann, 1993.

LA NOTION DE *FRANCOPHONIE* EN DIACHRONIE. QUELQUES CONSIDÉRATIONS

L'article se propose de présenter la complexité du phénomène francophone et les significations acquises, dans la diachronie, par la notion de *francophonie*.